

Протягом 1945-1958 рр. відбувається подальше утвердження і збагачення досягнень українських композиторів у балетному жанрі.

Отже, з другої половини 20-х років ХХст. балет посідав помітне місце у творчості українських митців. У своєму розвитку цей жанр пройшов складний еволюційний шлях: від недовір'я і заперечення його існування представниками влади того часу, до переборення негативних тенденцій, розширення образно-виражальних можливостей балетних творів, що в подальшому визначили шляхи розвитку української балетної музики. Подальше вивчення та детальне дослідження даної тематики необхідне для виховання високо кваліфікованих спеціалістів у галузі хореографічного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. та доп.) [Текст] / Уклад. В.Т. Бусел. К.: ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
2. Роль класичного танцю у створенні українського національного балету (до сторіччя з дня народження заслуженої артистки України Г.О. Березової) [Електронний ресурс]: стаття / Володько Ванда Федорівна – Режим доступу до статті.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mz/2009_16/39/pdf
3. Історія української музики, 1941-1958 рр. Т.5 [Текст]/ відп.ред. А.І. Муха [та ін.]. – К.: НАН України. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, 2004. – 504 с. – Імен. покажч.: с. 467-499: іл.: нот.
4. Кияновська Л.О. Українська музична культура [Текст]: навч. посібник / Кияновська Любов Олександрівна. – Львів: Тріада плюс, 2009. – 356 с.
5. Станішевський Ю.О. Український радянський балетний театр 1925-1975 [Текст]/ Станішевський Юрій Олександрович. – К.: Музична Україна, 1975. – 223 с.

Зарецкая И.А.

ИСТОРИЯ ЗАРОЖДЕНИЯ И СТАНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКОГО КЛАССИЧЕСКОГО БАЛЕТА

Исследование посвящено истории возникновения украинского классического балета, тенденциям его развития, ознакомлению с творчеством выдающихся украинских композиторов, которые оставили заметный след в казне этого жанра, в частности, М.Верикивский, К.Ванькевич, М.Скорульский, Р.Симович, А.Кос-Анатольский и др.

Ключевые слова: композитор, балет, развитие, драматургия, фольклор.

Zareckaya I.A.

HISTORY OF ORIGIN AND FORMATION OF THE UKRAINIAN CLASSICAL BALLET

Research is devoted history of origin of Ukrainian classic ballet, his progress trends, acquaintance with creation of the prominent Ukrainian composers which left noticeable track in the treasury of this genre, in particular, M.Veririvskij, K.Dankevich, M.Skorylskij, R.Simovich, A.Kos-Anatolskij and other.

Key words: composer, ballet, development, drama, folklore.

УДК 37(477)(09):378.1

Кірдан О.Л.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ОСВІТНІХ РЕФОРМ (XIX СТ.)

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню особливостей управління вищими навчальними закладами України у період освітніх реформ XIX століття.

Ключові слова: університетська реформа, попечитель учбового округу, університетський статут, органи влади.

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді. Вища університетська освіта за останні сто років своєї історії перетворилась із елітарного на основний засіб відтворення інтелектуального, духовного потенціалу країни. Сьогодні вона перестала бути лише способом підготовки фахівців, а набула елементу обов'язкового ступеня розвитку людини. Реформування сучасної системи вищої освіти неможливо уявити без вдумливого та водночас незаангажованого погляду в минуле, адже реформи останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття мають багато спільного з освітніми реформами, котрі відбувалися у ХІХ столітті (1802-1804, 1828-1835, 1862-1866, 1884) та сприяли становленню системи вищої освіти в Україні. Слід зазначити, що проблеми управління є найактуальнішими з огляду на трансформаційні й реформаторські процеси, що відбуваються нині в усіх галузях суспільного життя.

Отже, сучасне реформування вищої школи України зумовлює необхідність вивчення та ґрунтовного аналізу практики управління вищими навчальними закладами у період освітніх реформ ХІХ століття. Предметом нашого аналізу обрано ієрархізовану систему управління, що включає центральний (державний), регіональний (губернаторський) та місцевий (попечительський) рівень управління університетами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для нас особливо важливими є напрацювання сучасників освітніх реформ ХІХ століття (відомих істориків, філософів, істориків педагогіки), котрі стояли біля джерел розробки проблем становлення системи вищої освіти: І.Альошинцева, Д.Багалія, К.Благовіщенського, В.Бузескула, М.Владимирського-Буданова, О.Головнина, М.Гербея, В.Іванівського, Є.Ліхачової, М.Лавровського, І.Міхневич, М.Пирогова, С.Рождественського, К.Ушинського, М.Халанського, Є.Шмід та ін.

Основною джерельною базою, в якій відображено процес освітніх реформ є державні законодавчі акти, представлені у збірниках: “Записки Департаменту народного просвещения (1802-1864 рр.)”. – С-Пб., 1866; “Настольная книга по народному образованию”. – В 6 т. – Т.1-3. – С-Пб., 1802-1868; “Полное собрание законов Российской империи”. – С-Пб., 1910; “Сборник постановлений по Министерству народного просвещения”. – С-Пб., 1864 та ін.

У дослідженні Н. Нечаєва “Реформи та контрреформи: із історії російських університетів” висвітлюється вплив освітніх реформ на розвиток вищих навчальних закладів Росії та України у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Питання сучасного реформування вищої освіти окреслено у працях А.Алексюка, В.Андрущенко, В.Кременя, С.Ніколаєнка та ін. Розвиток вищої освіти проаналізовано такими науковцями, як Л.Вовк, М.Євтух, О.Глузман, Н.Дем'яненко, В.Майборода, І.Прокопенко, Б.Ступарик, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко та ін.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей управління вищими навчальними закладами України у період освітніх реформ ХІХ століття. Для досягнення даної мети нами використано конкретно-пошуковий (який надав змогу здійснити теоретичний аналіз та синтез наукової інформації з досліджуваної проблеми) та порівняльно-зіставний (що дозволив здійснити порівняльно-зіставний аналіз статутних документів) методи.

Виклад основного матеріалу. У 1802 році Маніфестом Олександра II “Про заснування міністерств” було створено Міністерство народної освіти, як головний законодавчий орган управління вищими навчальними закладами. Відповідно до маніфесту, міністерство підпорядковувалось імператору, Комітету міністрів, Раді міністрів, Державній раді; принципи міністерського управління були викладені у 9-19 параграфах [1: 36]. Першим міністром народної освіти було призначено П. Завадовського [1: 37]. Як зазначає С. Рождественський, “1803 і 1804 роки були часом найбільш гарячої роботи... були організовані центральні установи і учбові округи, створені статuti для вищих, середніх та нижчих навчальних закладів...” [1: 40].

Прийнятий 5 листопада 1804 р. університетський Статут (створений для Московського, Харківського та Казанського університетів) передбачав організацію в

університеті “ради або загальних зборів” як “вищої інстанції по справам навчальним та справам судовим”, а також управління університетом. Положеннями Статуту забезпечувався вільний доступ до університетської освіти, автономність управління, виборність органів управління: посади ректора, деканів, професорів, бібліотекаря були виборними. Таким чином, у 1802-1804 рр. було закладено правову основу управління діяльністю вищих навчальних закладів.

У 1817 році Міністерство народної освіти було перетворено на Міністерство духовних справ та народної освіти, з якого вже в 1824 році виокремлено Відомство духовних справ [2: 834].

З огляду на досліджувану проблему, доцільно зазначити, що представниками місцевої влади у XIX столітті, які здійснювали безпосереднє управління вищими навчальними закладами, зокрема університетами, були попечителі учбових округів. Тому, на наш погляд, доцільним було б більш глибоко проаналізувати їх роль та обов'язки у системі управління університетами.

Ознайомлення із законодавчими документами, що регламентували діяльність вищих навчальних закладів України у XIX столітті, дає змогу констатувати, що повноваження попечителів встановлювалися університетськими статутами та спеціальними законами. Так, за статутом 1835 р. уся адміністративна влада над університетами знаходилася в руках попечителя, від нього залежало університетське правління та вирішення всіх основних питань діяльності університетів.

Основна документація (діловодство) університетів проходила через попечителя. Звітна документація попечителів відігравала значну роль у формуванні урядової політики. Посада попечителя належала до високого III класу згідно Табелі про ранги, він призначався імператором з числа вищих сановників держави. Характерно, що попечителі зберегли значну владу за статутом 1863 р., їх функції не обмежувалися тільки загальним контролем (як того прагнули ради Харківського та Київського університетів). Попечителі мали право прийняття остаточних рішень з багатьох важливих питань. Характерною рисою статуту 1863 р. було те, що межі влади попечителя відносно до університетів не були достатньо чітко прописані, отож була закладена можливість збільшення його повноважень у певних ситуаціях. На сторінках тогочасних періодичних видань, у матеріалах, що стосуються діяльності університетів, ми знаходимо чимало документальних підтверджень, що свідчать про плідну співпрацю попечителів Київського, Харківського та Одеського учбових округів з університетами [4-9]. Управління на рівні попечителя виявлялося не лише у здійсненні загального нагляду, але й у розв'язанні конкретних проблем університетського життя.

Тим часом, увесь хід суспільно-економічного розвитку держави на початку 60-х р. XIX ст. спонукав до більш радикальних змін у системі управління освітою. Як наслідок, Міністерством народної освіти на чолі з О.Головніним (1862–1866 рр.) було підготовлено нововведення, що передбачали: визначення справ, які за своїм характером можуть бути краще вирішені на рівні місцевих органів управління, й тих, що слід залишити для остаточного узгодження за міністерством; здійснення більш раціонального розподілу справ між самими центральними установами міністерства відповідно до значущості кожної з них (зміни в структурі Міністерства; скорочення і спрощення діловодства в усьому Міністерстві народної освіти шляхом відміни численних і зайвих формальностей).

При здійсненні кадрових призначень міністром народної освіти О.Головніним переважав принцип добору кадрів: при доборі кандидатів на посаду попечителів навчальних округів перевага віддавалася педагогам-фахівцям, адміністраторам, ученим, які виявили здібності до управлінської діяльності. Як наслідок, на початку 1860-х р. відбуваються позитивні зміни у кадровому складі попечителів учбових округів, адже саме у цей час на посади попечителів почали призначатися відомі вчені, видатні організатори науки, прогресивно налаштовані особи (М.І.Пирогов, К.К.Фойгт, М.Р.Рєбіндер).

Отже, зазначене вище дає змогу констатувати, що на початку 60-х р. XIX століття в Україні поступово утверджувався курс на професіоналізацію системи управління освітою на

місцевому рівні, відбувається децентралізація управління через посилення влади на місцевому рівні, зокрема прав попечителів навчальних округів.

Проте, починаючи з другої половини 60-х р., офіційна освітня політика міністра народної освіти Д.Толстого (1866–1880) спрямовувалася не стільки на управління вищою школою, скільки на управління суспільством через школу. Сутність проведених освітніх контрреформ сприяла централізації влади і посиленні державного контролю в освіті, максимальному відмежуванні від неї суспільства, усуненні гласності у вирішенні освітніх проблем, а також жорсткій регламентації внутрішньої життєдіяльності вищої школи, посиленні ідеологічного тиску, скасуванні автономії та самостійності вищих навчальних закладів, елементи яких вона отримала завдяки реформі 1864 р.

Університетський статут 1884 р. суттєво сприяв зростанню прав попечителя щодо управління університетом, що перебував у його підпорядкуванні. Через закріплення у статуті значних функціональних обов'язків попечителів, уряд намагався посилити свій вплив, збільшити бюрократичний контроль за здійсненням навчального та наукового процесу в університетах. Тому, головним завданням попечителів в цей період стає забезпечення “спокою та порядку” в університетах, посилення нагляду за студентами та викладачами. Згідно статуту, попечителі мали спостерігати за всією діяльністю університетів, особливо за їх культурно-просвітницькою роботою та популяризацією наукових знань. Звісно такий посилений контроль з боку місцевої влади був зумовлений соціально-політичними подіями, що відбувалися в останній чверті XIX ст. в Російській імперії, проте викликали надзвичайно гостру критику та спротив з боку керівників вищих навчальних закладів.

Отже, здійснення контролю попечителів над університетами наприкінці XIX ст. відбувалося шляхом всеосяжної регламентації життя університетів та проникнення нагляду в усі сфери їх діяльності. Однак посилення студентського руху та поширення ліберально-опозиційних поглядів серед професорсько-викладацького складу свідчило, перш за все, про кризу інституту попечителів. Тому, нам видається закономірним той факт, що університетські ради висловилися про кардинальні зміни щодо правового статусу попечителя, і, як наслідок, у проектах реформ університетів, розроблених на початку XX ст., посада попечителя скасувалася.

Система центрального, регіонального та місцевого управління освітою у 80-х р. не зазнала суттєвих змін. Вона передбачала одноосібну владу міністра, функціонування законодавчих, консультативних та виконавчих органів. Місцевий рівень управління вибудовувався за принципами відомчого підпорядкування.

Таким чином, можемо констатувати, що у 70-80-х р. XIX ст. було проведено контрреформи в системі вищої освіти та посилено централізацію управління нею.

Нагляд за діяльністю вищих навчальних закладів, у тому числі й університетів, на регіональному рівні здійснювався також на рівні губернської адміністрації. Тому, на наш погляд, доцільним було б проаналізувати повноваження губернатора щодо здійснення контролю за діяльністю вищих навчальних закладів.

Вивчення джерельної бази [1;3] дає змогу констатувати, що повноваження губернаторів Російської імперії відносно до органів міністерства народної освіти на сьогодні є одним із найбільш недосліджених аспектів компетенції влади губернатора. Це зумовлено перш за все тим, що стосунки губернаторів з установами освіти були недостатньо чітко визначеними у законодавстві XIX ст. Відповідно до “Загального наказу цивільним губернаторам” 1837 р. губернатор мав право пред'являти законні вимоги до керівників університетів у випадку виявлення порушень та домагатися усунення недоліків. Однак губернатори мали ще й можливості впливати на урядову політику в цій галузі, яка була забезпечена механізмом оглядів губерній, особливих записок та складанням річних губернаторських звітів, до яких обов'язково включалися повні відомості про стан навчальних закладів губернії.

Закон 22 липня 1866 р. активізував губернаторську діяльність щодо нагляду за закладами освіти, однак компетенція губернатора в цьому напрямі розширена не була. Серед

пріоритетних завдань, на які мав бути спрямований нагляд губернатора, особливо з 1860-х р., була політична активність університетської молоді. Саме такі аспекти, перш за все, відображалися в річних губернаторських звітах. Однак, як свідчать звіти харківського, київського та новоросійського губернаторів, начальники губерній надавали багато важливої інформації, спостережень та пропозицій щодо університетів взагалі. При чому, нерідко законодавчі ініціативи губернаторів згодом втілювалися у конкретні законодавчі акти, які стосувалися змін університетського устрою та управління університетами. Розширення повноважень генерал-губернаторів та губернаторів щодо університетів відбулося з введенням Положення від 14 серпня 1881 р. Даний закон закріплював право названих посадових осіб закривати університети, збільшував права щодо перевірки благонадійності викладачів. У 1880-90-ті рр. річні губернаторські звіти, щотижневі записки та деяка інша документація все більше сфокусовані на спостереженні за політичними настроями в університетах.

Отже, урядова політика другої половини XIX ст. щодо вищих навчальних закладів відзначається суперечливим характером, прагненням пристосувати прогресивні риси університетського законодавства до бюрократичних механізмів, та спрямована на подолання опозиційного руху в університетах. Характерним явищем було те, що новий університетський статут 1884 р. посилював урядовий контроль та нагляд за діяльністю колегіальних університетських установ, скасовував автономію університетів. Кризові явища, що мали місце у внутрішній політиці Російської імперії на зламі XIX та XX століть, знайшли своє відображення в університетській політиці, важливе місце в якій відігравав інститут попечителів учбових округів, що уособлювали урядову політику й були її представниками на місцях.

Упродовж XIX століття спостерігається тенденція до підвищення професіоналізму попечителів та їх більш активне втручання в освітні справи. У другій половині XIX століття посилюється влада губернаторів над університетами, що було зумовлено зростанням політичної активності університетської молоді.

Таким чином, надання широких прав університетському самоврядуванню у 60-70-ті роки XIX ст. відбувалося при одночасному збереженні впливу та контролю ієрархізованої системи органів влади над університетами, яка включала центральну (державну), регіональну (губернаторську) та місцеву (попечительську) складову.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема управління вищими навчальними закладами України у XIX столітті є достатньо широкою, тому подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на аналіз функцій державного управління, персоніфікацію управлінської діяльності міністрів народної освіти досліджуваного періоду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рождественский С.В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения (1801–1902) / С.В. Рождественский. – С-Пб., 1902. – 785 с.
2. Педагогическая энциклопедия. Гл. ред. И.А. Каиров. – М.: “Советская энциклопедия”, 1968. – Т. 4. – 912 с.
3. Головнин А.В. Записки для немногих (Библиотека “Нестор”. Т. X.). – С-Пб.: Издательство Санкт-Петербургского института истории РАН “Нестор – Историк”, 2004. – 576 с.
4. Багалея Д.И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). – Х., 1893-1898.
5. Владимирский-Буданов М.Ф. История императорского университета св. Владимира. – К., 1884.
6. Герье В.И. Университетский вопрос // Вестник Европы. – 1873. – № 4.
7. Усов С.А. Рачители университетского устава // Вестник Европы. – 1873. – № 3.
8. Иконников В.С. Русские университеты в связи с ходом общественного развития // Вестник Европы. – 1876. – № 9-11.
9. Модестов В.И. Университетский вопрос // Наблюдатель. – 1882. – № 2.

Кирдан Е.Л.

**ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМ ЗАВЕДЕНИЯМИ УКРАИНЫ
В ПЕРИОД ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕФОРМ (XIX ВЕК)**

Статья посвящена теоретическому обоснованию особенностей управления высшими учебными заведениями Украины в период образовательных реформ XIX века.

Ключевые слова: университетская реформа, попечитель учебного округа, университетский устав, органы власти.

Kirdan O.L.

**PECULIARITIES OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT MANAGEMENT
IN A PERIOD OF XIX CENTURY EDUCATION REFORMS**

The article is devoted to the theoretical explanation of peculiarities of higher educational establishment management in a period of XIX century education reforms.

Key words: an university reform, a supervisor of educational district, university statute, authorities.

УДК 372.4 (477)

Кірик М.Ю.

**ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ
ШЕСТИЛІТОК**

У статті подається оглядовий аналіз фундаментальних праць із методики початкового курсу (навчання грамоти) української мови для визначення найбільш продуктивних складових елементів, чинників, етапів її становлення та пошук ефективних новітніх підходів у навчанні грамоти шестиліток.

Ключові слова: методика навчання, навчання грамоти, читання, письмо.

Сучасна методика навчання грамоти в початкових класах є результатом пізнання закономірностей процесу навчання української мови в початкових класах і ґрунтується на теоретичних положеннях педагогіки, психології та лінгвістики.

Навчання грамоти є стартовим майданчиком у світ освіти і доросле життя кожної особистості. Прихід до школи шестирічних учнів вимагає пошуку нових підходів до навчання першокласників, що враховували б вікові, фізіологічні й психологічні особливості дітей цього віку, а все нове повинно враховувати помилки й надбання попередників.

У сучасній початковій школі сформувалася цілісна і відпрацьована система методичного та організаційного забезпечення навчального процесу, яка продовжує розвиватися та вдосконалюватися, базові засади якої були закладені ще у XIX і XX століттях.

Процес навчання грамоти настільки складний, що його важко визначити однозначно. Період навчання грамоти – це один із найважливіших у житті особистості, коли формується первинна навичка читання, письма, розвиваються мислення й мовлення; формується свідомість й особистість в цілому. Він має певні складові, а саме: слухання-розуміння почутого – аудіювання; читання, письмо; говоріння: діалогічне, монологічне (усне і писемне), що об'єднуються в єдину систему мовлення.

Метою статті є аналіз фундаментальних праць із навчання грамоти для визначення найбільш продуктивних її складових, що й складають інваріантну основу методики, та тих загублених елементів, що можуть лягти в основу новітніх підходів до навчання грамоти шестиліток.

Питання навчання грамоти молодших школярів здавна турбувало вітчизняних і зарубіжних педагогів (М.Ф.Бунаков, В.П.Вахтеров, С.І.Дорошенко, В.А.Золотов, Д.Б.Ельконін, В.Я.Мельничайко, М.Монтессорі, М.О.Корф, Т.Г.Лубенець, М.Р.Львов,